

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

РОДНЕНОК МАРИНА ЄГОРІВНА

УДК 376-056.36.02:[37.091.4 Монтессорі:615.851.4]

**КОРЕКЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ З
ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ ЗАСОБАМИ МОНТЕССОРІ-
ТЕРАПІЇ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
педагогічних наук України
ШЕВЦОВ Андрій Гаррієвич,
Департамент атестації кадрів вищої
кваліфікації та ліцензування МОН України, директор

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
БОНДАР Віталій Іванович,
не працює.

кандидат педагогічних наук, доцент
КРАВЧУК Людмила Степанівна,
Хмельницький інститут соціальних технологій
ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку
людини «Україна», проректор з науково-методичної
роботи, професор кафедри здоров'я
людини та фізичної реабілітації.

Захист відбудеться 29 травня 2018 р. о 12 00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.23 в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01054, м. Київ, вул. Тургенєвська, 8/14.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано 27 квітня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **С.В. Федоренко**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В 90-х роках ХХ століття Україна під впливом нових геополітичних, соціальних, економічних умов та викликів виявила прагнення змінити ціннісні орієнтації та вийти за рамки традиційної теорії і практики освіти. Цей період викликав до життя нові педагогічні ініціативи та виявив неабиякий інтерес до нетрадиційних альтернативних форм освіти, зокрема й до педагогічних ідей Марії Монтесорі як цілісної теорії розвитку особистості дитини.

Жодну освітню новацію не може бути перенесено в чистому вигляді з однієї суспільно-політичної формації до іншої, оскільки важливе значення мають такі чинники, як: філософія освітнього процесу, соціально-культурне середовище, ментальність, рівень професійної підготовки педагогів тощо. Проте в наші дні можна говорити про позитивну динаміку адаптації альтернативного методу М. Монтесорі в освітній простір України як в класично-незмінній формі для задоволення потреб здорових дітей, так і у вигляді лікувальної Монтесорі-педагогіки та ефективної діагностико-терапевтичної технології - Монтесорі-терапії, що вже є невід'ємною складовою світової медико-педагогічної науки.

Статистичні дані свідчать про те, що загальна інвалідність в Україні з року в рік має тенденцію до зростання. За таких умов перше місце в структурі дитячої інвалідності займає патологія нервової системи. Серед найбільш розповсюджених неврологічних порушень у дитинстві є затримка психічного розвитку, дитячий церебральний параліч (ДЦП) та вроджені аномалії. Прояви порушень психічного розвитку дітей, які страждають на церебральний параліч, мають тенденцію до посилення.

Розповсюдженість даних патологічних станів, багатогранність рухових порушень, тяжкість клінічних проявів, серйозність прогнозу захворювання у таких дітей диктує необхідність розробки та постійного удосконалення не тільки системи надання спеціалізованої медичної допомоги, а й подолання розрізненості консультативно-діагностичної, реабілітаційної, соціальної та психолого-педагогічної складових лікувального процесу, що суттєво збіднює можливості кожної з них.

Дослідження з питань неврології (Л. Бадалян, Л. Журба, В. Козявкін, О. Мастюкова, К. Семенова, Л. Шестопалова та ін.); характеру та особливостей психічних порушень при ДЦП (Б. Ананьєв, Л. Венгер, І. Вечканова, Ю. Галлямова, Л. Данилова, В. Жевнерова, В. Зінченко, М. Іпполітова, Е. Калижнюк, Е. Кириченко, А. Кроткова, І. Левченко, О. Леонтєв, В. Лубовський, І. Мамайчук, О. Мастюкова, О. Приходько, О. Рибалко, О. Романенко, С. Рубінштейн, К. Семенова, А. Сиротюк, Є. Соботович, Н. Тализіна, Л. Ханзерук, Л. Шипіцина та ін.); корекційно-педагогічної роботи з дітьми з церебральним паралічем в ранньому віці (Є. Архіпова, Л. Данилова, О. Мастюкова, К. Семенова, Н. Симонова, Л. Ханзерук, О. Чеботарьова, А. Шевцов); вищих кіркових функцій у дітей старшого дошкільного та шкільного віку (Н. Андрущенко, Л. Данилова, І. Мамайчук, К. Семенова, В. Тарасун); теоретико-методологічних основ навчально-реабілітаційної роботи з особами з обмеженнями життєдіяльності (Віт. Бондар, О. Глоба, І. Дмитрієва,

В. Козьявкін, В. Мартинюк, С. Миронова, Є. Соботович, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, Т. Сак, С. Федоренко, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.) можуть бути використані в якості концептуальної основи для розроблення довгострокових комплексних програм та методик, основною метою яких є реалізація міждисциплінарного підходу до вивчення та корекції складної структури порушення розвитку при дитячому церебральному паралічі.

Основні концепти Монтессорі-педагогіки (інтегративної вже в самій своїй основі), органічними складовими якої є розвинена базова філософія та порівняльні емпіричні дослідження, є відповідними до законів онтогенетичного розвитку, що відображають закономірності розвитку психічної сфери дитини.

Таким чином, актуальність визначеної проблематики, багатофункціональність та висока соціально-інтегративна ефективність Монтессорі-концепції, її відповідність потребам сучасного інтегрованого та інклюзивного навчання і в той же час недостатня розробленість цієї проблеми у площині корекційної допомоги дітям з церебральним паралічем обумовила вибір теми дисертаційного дослідження: **«Корекція пізнавальної діяльності дошкільників з дитячим церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводилося у рамках комплексної наукової теми кафедри ортопедагогіки та реабілітології факультету корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом: «Принципи, закономірності, зміст, методи і форми навчання, виховання та реабілітації дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату». Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 1 від 03 вересня 2013 року) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 10 від 17 грудня 2013 року).

Мета дослідження: розробити технологію корекції розвитку пізнавальної діяльності дошкільників з дитячим церебральним паралічем шляхом застосування засобів Монтессорі-терапії в умовах терапевтичного середовища.

Завдання дослідження:

1. Систематизувати та узагальнити сучасні науково-методичні дослідження та результати світової й вітчизняної практики застосування методу Монтессорі-педагогіки в процесі корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку.

2. Визначити теоретико-методичні основи застосування Монтессорі-терапії в діагностичній та корекційно-педагогічній роботі з дітьми дошкільного віку з церебральним паралічем з урахуванням особливостей їхнього психофізичного розвитку.

3. Визначити критерії та показники рівнів сформованості пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку з церебральним паралічем.

4. Розробити, обґрунтувати та експериментально апробувати технологію коригування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії в умовах терапевтичного середовища.

Об'єктом дослідження є корекційно-виховна робота з дошкільниками з дитячим церебральним паралічем.

Предметом дослідження є технологія коригування пізнавальної діяльності дошкільників з ДЦП засобами Монтессорі-терапії.

Методи дослідження. Відповідно до визначеної мети та сформульованих завдань комплексно застосовувались наступні методи дослідження. *Теоретичні:* аналіз та узагальнення психолого-педагогічної, медичної та спеціальної літератури з проблеми дослідження з метою визначення теоретико-методичних основ застосування Монтессорі-терапії в діагностичній та корекційно-педагогічній роботі з дітьми дошкільного віку з церебральним паралічем; *експериментального психолого-педагогічного дослідження:* вивчення педагогічної документації, аналіз анамнестичних даних для об'єктивної оцінки сучасного стану роботи з корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем в спеціальних закладах освіти для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату; констатувальний та формувальний експерименти для визначення рівнів сформованості пізнавальних процесів у дітей дошкільного віку з церебральним паралічем та перевірки ефективності впровадження технології корекції пізнавальної діяльності дошкільників з церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії, педагогічне спостереження в умовах діяльності дитини в терапевтичному Монтессорі-середовищі з метою фіксації її актуального розвитку; *методи оцінки розвитку:* традиційні тести психометричної та нейропсихологічної діагностики; метод бесіди з дітьми, які досліджувались, та їх батьками; використання дидактичних Монтессорі-матеріалів з діагностичною метою; *методи обробки статистичних даних:* кількісний та якісний аналіз, узагальнення експериментальних даних, статистичний аналіз за t-критерієм Стьюдента для доведення значущості відмінностей між двома статистичними вибірками в КГ та ЕГ після проведення формувального експерименту.

Теоретико-методологічні основи дослідження становлять положення про єдність вікових закономірностей психічного розвитку дитини в онтогенезі та дизонтогенезі (Л. Виготський, Т. Власова, В. Лебединський, В. Лубовський); вищі кіркові функції у дітей дошкільного та шкільного віку з церебральним паралічем (Н. Андрущенко, Л. Данилова, І. Мамайчук, К. Семенова); положення про компенсаторну спрямованість навчання та виховання дітей (Л. Данилова, М. Ейдінова, Н. Смирнова, Л. Шипіцина); вчення про провідну діяльність як рушійну силу психічного розвитку (О. Леонт'єв, Д. Ельконін); закономірності процесу інтеріоризації (Т. Ахутіна, Л. Виготський, О. Леонт'єв, О. Лурія, Н. Пилаєва, С. Рубінштейн); теорія поетапного формування розумових дій (П. Гальперін); закономірності формування сенсорного розвитку дітей (Л. Венгер, Г. Вигодська, І. Левченко, Е. Ленгард, О. Мастюкова, М. Монтессорі, Н. Сімонова, Ф. Фребель та ін.); теоретико-методологічні основи побудови корекційно-реабілітаційних систем (А. Шевцов); теоретичні роботи Марії Монтессорі, дослідників, послідовників та біографів її педагогічної спадщини (Н. Андрущенко, М. Богуславський, Віт. Бондар, Т. Войтенко, Г. Волик, Л. Гаральд, Г. Гольцштіге, С. Гуз, І. Дичківська, І. Дяченко, Д. Зіннатова, А. Ільченко, Д. Каргапольцева,

Г. Корнетов, Н. Назарова, В. Нікітіна, П. Освальд, Т. Поніманська, Ф. Ратнер, Н. Рембуш, Т. Селдін, М. Сорокова, К. Сумнітельний, Е. Стендінг, Ю. Фаусек, Р. Фішер, Е. Хейнсток, О. Хілтунен, О. Юсупова, N. Else, S. Hughes, A. Lillard, K. Rathunde, Julia White та ін.); сучасні методи нейропсихологічної корекції, що базуються на теоріях Л. Виготського, О. Лурії, а також розробках сучасних нейропсихологів Н. Андрущенко, Т. Ахутіної, Ж. Глозман, Н. Корсакової, Ю. Мікадзе, Н. Пилаєвої, М. Семаго; Н. Семаго, Г. Семенович; Е. Симерницької, Л. Цветкової.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *уперше*:

- визначено теоретико-методичні основи застосування Монтессорі-терапії в діагностичній та корекційно-педагогічній роботі з дітьми дошкільного віку з церебральним паралічем;
- розроблено та обгрунтовано систему критеріїв та показників сформованості пізнавальної діяльності (базових передумов пізнавальних процесів та пізнавальних процесів з компонентами, що входять до їх складу) у дітей з ДЦП у площині їх формування через систему корекційно-розвиткової роботи на підставі Монтессорі-терапевтичного методу;
- розроблено й експериментально перевірено комплексну систему педагогічної корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії;
- *удосконалено* корекційно-педагогічні підходи до складання Монтессорі-терапевтичних програм;
- *дістало подальшого розвитку* упорядкування педагогічної спадщини М. Монтессорі у контексті засадничих принципів, понять та концептів, які складають систему Монтессорі-терапії.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці організаційно-дидактичної моделі корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку засобами Монтессорі-терапії в умовах терапевтичного середовища. За результатами дослідження розроблено методичні рекомендації, які можуть бути запропоновані до використання Монтессорі-терапевтам спеціальних дошкільних навчальних закладів та освітніх закладів з інклюзивною формою навчання, корекційно-реабілітаційних центрів, поліклінік та стаціонарів, у роботі з дітьми з ДЦП, так і з дітьми з іншими порушеннями психофізичного розвитку, а також під час навчання та виховання дитини з церебральним паралічем в сім'ї. Отримані результати можуть бути використані в навчальному процесі педагогічних вишів; на відповідних курсах в системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців за спеціальністю «Спеціальна освіта. Ортопедагогіка»; в подальших наукових розвідках, спрямованих на вивчення процесу корекції пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку, які мають рухові порушення.

Упровадження результатів дослідження відбувалось на факультеті корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 608/17 від 15.05.2017 р.), у спеціальному навчально-виховному комплексі «Мрія» Деснянського району м. Києва (довідка № 25 від 27.06.2017 р.), закладі освіти «Тернопільський обласний навчально-реабілітаційний

центр» Тернопільської обласної ради (довідка № 144 від 22.05.2017 р.), Дніпропетровському обласному методичному психолого-педагогічному центрі (довідка №72/1 від 26 серпня 2016 року).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми ортопедагогіки та ортопсихології» (Київ, 2012, 2014); X Міжнародній науково-практичній конференції «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (Кам'янець-Подільський, 2016); Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Освіта дітей з особливими освітніми потребами: від інституалізації до інклюзії» (Вінниця, 2016); I-му З'їзді корекційних педагогів України «Актуальні питання освітньої інтеграції дітей з психофізичними порушеннями» (Дніпро, 2016); в практичному експериментальному Проекті Благодійного фонду Порошенка в рамках соціальної програми М. Порошенко «Розвиток інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області» (Запоріжжя, 2016); Міжнародній конференції «Монтессорі-педагогіка: освіта для життя» (Київ, 2017); Всеукраїнському навчальному семінарі для батьків дітей-інвалідів «Діагностика раннього розвитку дитини» (Київ, 2015); Всеукраїнському навчальному семінарі «Рання реабілітація дитини з порушеннями психофізичного розвитку» (Київ, 2017). Проміжні та кінцеві результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на засіданнях кафедри ортопедагогіки та реабілітології факультету корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова.

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 6 публікаціях автора, з них: 5 статей у наукових фахових виданнях (2 – у виданнях, зареєстрованих в міжнародних наукометричних базах), 1 – у збірнику матеріалів конференції.

Структура роботи. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (241 найменування). У тексті міститься 9 таблиць, 12 діаграм, 1 схема, 1 формула. Загальний обсяг роботи — 237 сторінок, з них основного тексту – 213 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання, сформульовано об'єкт, предмет, методологічні і теоретичні засади дослідження, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію, надано інформацію про публікації автора, структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі *«Теоретико-методологічне обґрунтування технології Монтессорі-терапії як засобу розвитку пізнавальної діяльності у дітей з церебральним паралічем»* представлено результати аналізу загальної та спеціальної психолого-педагогічної, медичної науково-методичної літератури на предмет узагальнення теоретико-методологічних основ педагогічної теорії М.Монтессорі, трансформації принципів та засобів Монтессорі-педагогіки в Монтессорі-терапевтичній концепції та обґрунтування доцільності використання методу

Монтессорі-терапії в практиці корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем.

Узагальнення теоретичних досліджень і результатів педагогічних практик послідовників, біографів наукової спадщини М. Монтессорі (Н. Андрущенко, Л. Андерлік, О. Афанасьєва, О. Красюк, Маріо Монтессорі, Н. Назарова, Ф. Ратнер, М. Сорокова, І. Севастьянова, Е. Стендінг, К. Сумнітельний, Ю. Фаусек, Т. Хельбрюгге, О. Хілтунен, О. Юсупова, A. Lillard, K. Rathunde, S. Hughes) дозволяє встановити, що комплекс базових принципів та елементів педагогічної системи М. Монтессорі можливо обрати на основі різних підходів та згрупувати навколо трьох «головних факторів» (Е. Стендінг), що складають основу її методу, а саме: *особистість дитини – підготовлене середовище – педагог-наставник*, які є рівноправними суб'єктами педагогічного процесу. Виокремлення головних факторів педагогічної системи М. Монтессорі відповідає ідеям суб'єктно-особистісного підходу, де унікальними суб'єктами навчальної діяльності та педагогічної взаємодії визнано дитину та педагога, проте в даній тріаді атрибутів суб'єктності набувають і матеріальні об'єкти, що складають основу спеціально створеного освітнього Монтессорі-середовища.

Здійснене у контексті теоретичного аналізу досліджуваної проблеми упорядкування наукової термінології дозволяє констатувати множинність термінів та деяку «неакадемічність» стилю автора, що визначає декілька підходів до формування сучасного понятійно-термінологічного апарату педагогічної системи М. Монтессорі: від використання дослівних перекладів термінів в першоджерелах (що, певною мірою, допускає їх інтерпретацію перекладачами) до уніфікації тогочасної термінології в парадигмі сучасних дефініцій педагогіки та психології, що обумовлює наявність декількох підходів у формуванні сучасного понятійно-термінологічного апарату педагогічної системи М. Монтессорі.

Відповідно в дослідженні дефініції «засоби Монтессорі-педагогіки», «засоби Монтессорі-терапії» вживаються в широкому сенсі, що передбачає включення всієї сукупності принципів, методів навчання, методів виховання, форм, прийомів, змісту, спеціального дидактичного Монтессорі-матеріалу, особливостей дидактичних підходів даної педагогічної системи.

Дослідженням узагальнено та класифіковано засоби Монтессорі-педагогіки, які в результаті ефективного використання в якості інтеграційного, діагностичного, соціального та терапевтичного інструментарію у процесі корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку отримали подальший розвиток та виокремились в теоретико-методологічне підґрунтя Монтессорі-терапевтичної концепції, серед яких: засоби Монтессорі – педагогіки, що їх збережено в терапевтичному форматі; засоби Монтессорі – педагогіки, що зазнали трансформації; засоби Монтессорі-терапії.

Аналіз багатьох наукових розвідок та емпіричних досліджень щодо механізму формування теоретико-методологічного підґрунтя терапевтичної концепції методу наукової педагогіки М. Монтессорі дає змогу вбачати доцільність використання методу Монтессорі-терапії в якості основи технології корекції розвитку пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем.

За умов неухильного дотримання методу засоби Монтесорі-терапії дають можливість адекватно вирішувати основні актуальні терапевтичні задачі, спрямовані на виявлення та послаблення дисфункцій у процесі розвитку пізнавальної діяльності дитини з ДЦП, що дозволяє здійснювати її соціальну адаптацію, і є орієнтованими на внесення значних та довгострокових змін у нормальне функціонування дитини, її сім'ї та підвищення їх значущості в суспільній діяльності.

У другому розділі – **«Вивчення процесу формування пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку з церебральним паралічем»** представлено характеристику компонентів пізнавальної діяльності; визначено критерії оцінки складових пізнавальної діяльності; обґрунтовано технологію проведення діагностичного обстеження; розкрито методiku та процедуру організації констатувального експерименту; наведено результати аналізу отриманих даних та виокремлено основні висновки констатувального етапу дослідження.

Дослідженням на етапі констатувального експерименту було охоплено 81 дитину дошкільного віку (від 3 до 6 років) з церебральним паралічем (спастична диплегія, геміпаретична форма) - основна група, а також 78 дітей без особливостей психофізичного розвитку.

Метою констатувального етапу експерименту стало визначення особливостей та рівнів сформованості сукупності складових пізнавальних психічних процесів у дошкільників із ДЦП та типовим рівнем розвитку (умовною нормою).

Для оцінки сформованості пізнавальних психічних процесів у дошкільників з церебральним паралічем з урахуванням певної послідовності їх формування та необхідності забезпечення комплексного впливу на різні сфери психічного функціонування нами виокремлено систему критеріїв та показників.

Пізнавальні психічні процеси:

– *тактильне, або кінестетичне сприймання* (критерії: особливості дотикового сприймання предметів; *показники* : впізнавання предметів на дотик при закритих очах); *зорове (предметне) сприймання* (критерії: предметність; *показники*: впізнавання реальних предметів або картинок з реалістичними зображеннями, впізнавання та розрізнення, підбір слова-найменування); *зорово-просторове сприймання* (критерії: цілісний образ предмету; *показники*: впізнавання конкретного предмету в побуті та на картинці; здатність до синтезу реалістичного предмету з різних його частин, спираючись на цілу картинку або на її уявне зображення); *сприймання кольору* (критерії: підбір за зразком та називання кольорів за Н. Андрущенко; *показники*: впізнавання кольору; співвіднесення об'єктів за кольором; фіксація за насиченістю; локалізація; виділення кольору у навколишньому середовищі); *сприймання величини* (критерії: розрізняльне сприймання розмірів за допомогою органів зору за Н. Андрущенко; *показники*: співвіднесення предметів за величиною; словесне позначення величини; розкладання предметів в порядку зростання та спадання; використання в практичній діяльності способів накладання, прикладання та порівняння на око); *сприймання форми* (сприймання геометричних форм за Н. Андрущенко; *показники*: впізнання та називання форми; співвіднесення форми фігури та предметного зображення; виділення форми в навколишньому середовищі; диференціювання схожих форм);

зорово-просторове орієнтування (критерії: розміщення об'єктів відносно один одного; показники: орієнтування в середовищі; вміння орієнтуватися в схемі тіла; вміння орієнтуватися на площині; вміння орієнтуватися у великому просторі); *зорова пам'ять* (критерії: запам'ятовування конкретних предметів та зв'язків між ними; показники: об'єм зорової пам'яті (кількість предметів, що їх правильно запам'ятали); можливість утримання ряду зорових стимулів; тенденції до росту або зниження кількості помилок); *зорово-просторова пам'ять* (критерії: збереження та відтворення просторового розташування об'єкту; показники: об'єм пам'яті (кількість правильно відтворених образів), стійкість короткострокової пам'яті (правильність розташування образів); *м'язова пам'ять* (критерії: запам'ятовування та відтворення власних рухів; показники: дотримання алгоритму (способу) діяльності); *наочно-дійове мислення* (критерії: орієнтування у зв'язках та співвідношеннях між предметами, пов'язано з безпосередніми діями з предметами; показники: здатність до орієнтування, рівня розвитку наочно-дійового мислення, зорово-просторового орієнтування, особливості моторики); *наочно-образне мислення* (критерії: правильність виконання завдання; показники: координатні уявлення (взаємне розташування частин малюнка); здатність оперувати образами; вміння співвідносити частини та ціле; характер дій (хаотичний та цілеспрямований); здатність здійснювати аналіз та синтез об'єктів, що сприймаються; сформованість просторових уявлень; сприйняття допомоги, здатність до навчання; *увага* (критерії: концентрація; показники: зосередженість уваги на одному об'єкті); *мовлення* (критерії: називання предметів та дій; показники: асоціація сенсорного сприйняття із назвою; розпізнавання предметів, що відповідають назві; запам'ятовування слів, що відповідають предмету; концентрація уваги).

Базові основи, передумови пізнавальних психічних процесів: *мотиваційний компонент* – характер діяльності в процесі обстеження (показники: стійкість, імпульсивність (інертність або ригідність); *регуляційний компонент* – регуляція, програмування, контроль (показники: програмування довільних дій: можливість засвоєння та слідування заданої або виробленої програми; утримання алгоритму, контроль власної діяльності (власних дій); *операційний компонент* – *орієнтовно-пізнавальні дії* (способи виконання завдань) (показники: типи перцептивних дій: хаотичні дії; перебір варіантів, дія силою, без урахування властивостей предметів; цілеспрямовані проби; практичне примірювання, зорове орієнтування (зорове співвіднесення предметів за кольором, формою, величиною, просторовим розташуванням)).

Зазначені критерії та показники надали можливість скласти психолого-педагогічний прогноз розвитку дитини і визначити основні напрями корекційного впливу, що обов'язково передбачає дві комплементарні орієнтації роботи з дитиною: перша націлена на формування базових основ, передумов пізнавальних психічних процесів, друга – на розвиток і корекцію пізнавальних психічних процесів та компонентів, що входять до їх складу. Для забезпечення ефективності корекційного впливу передбачено обов'язкове включення впливу на емоційно-особистісні аспекти психічної діяльності дитини.

Серед методів дослідження пізнавальних процесів дошкільників з церебральним паралічем для *якісного аналізу* було використано: вільне спостереження за спонтанною поведінкою дитини; аналіз медичної та педагогічної документації; дослідження особливостей моторики, рухових навичок та сформованість побутових навичок; аналіз темпу роботи та працездатності; дослідження міжпівкульних взаємодій; особливості організації діяльності (регуляційний, мотиваційний, операційний компоненти); для *кількісно-якісного аналізу*: нейропсихологічна проба, що є адаптованою для дитячого віку: увага (*модифікація коректурної проби*); тактильне, або кінестетичне сприймання (особливості дотикового сприймання предметів на матеріалі М. Монтесорі за І. Мамайчук); зорове (предметне) сприймання (впізнавання реалістичних зображень за методикою О. Лурія); сприймання кольору, величини (за Н. Андрущенко на матеріалі М. Монтесорі); форми (на дошці Е. Сегена за І. Мамайчук); оцінка сформованості просторового сприймання (простір власного тіла, просторові уявлення про взаємини зовнішніх об'єктів та тіла (методика «Розрізні картинки» за О. Стребелевою, С. Забрамною; за Н. та М. Семаго); пам'ять: зорово-просторова, зорова («Предметні картинки»), м'язова (на матеріалі М. Монтесорі); мислення: наочно-дійове (дошка Сегена); наочно-образне (методика «Розрізні картинки» за О. Стребелевою, С. Забрамною), мовлення (називання реальних зображень за Ж. Глозман); називання предметів та дій під час вправлянь в Монтесорі-середовищі та триступневих уроків (методика Е. Сегена).

Виокремлено чотири рівні сформованості складових пізнавальної діяльності у дошкільників із ДЦП та типовим рівнем розвитку: високий, достатній, середній, початковий.

На основі результатів констатувального експерименту встановлено, що у дошкільників із ДЦП показники сформованості пізнавальної діяльності перебувають на *початковому* (48,89% від загальної кількості досліджуваних), *середньому* (34,32%) та *достатньому* (16,79%) рівнях розвитку. На *високому* рівні сформованості пізнавальної діяльності показників не зареєстровано. У дошкільників без порушень психофізичного розвитку показники сформованості пізнавальної діяльності позиціонуються на *високому* (45,38% від загальної кількості досліджуваних), *достатньому* (41,29%) та *середньому* (13,33%) рівнях. Показники сформованості пізнавальних психічних процесів на початковому рівні не фіксуються.

Результати дослідження відповідають загальним особливостям пізнавальних психічних процесів дітей дошкільного віку з церебральним паралічем: підвищена психічна виснаженість, інертність та сповільненість психічних процесів, що призводить до труднощів в переключенні з одного виду діяльності на інший; нестійкість організаційної діяльності та персеверативність мислення. Відмічено переважання порушень просторового сприймання та праксису: від несформованості елементарних рівнів оволодіння простором до вербалізації просторових компонентів; сприймання величини об'ємних предметів, уявлень про об'єм та співвідношення площинного зображення з тим самим об'ємним предметом; відтворення складної форми; недостатність активного дотикового сприймання, в т.ч.

впізнавання предметів на дотик (стереогноз). Зафіксовано труднощі під час запам'ятовування та відтворення матеріалу. Спостерігалась затримка у формуванні узагальнюючих понять та форм (класифікація предметів, виділення четвертого зайвого), затримка у розвитку словесно-логічного та логічного мислення, недорозвиток абстрактного мислення. Особливі труднощі виникають при формуванні довільної уваги, що негативно відображається на функціонуванні всієї пізнавальної системи дитини з ДЦП та веде до порушень у сприйманні, пам'яті, мисленні, мовленні тощо.

Отримані під час експерименту дані показали значні відмінності у сформованості складових пізнавальної діяльності у дошкільників із церебральним паралічем та їх однолітків загального розвитку. Крім того, підтверджено нерівномірний характер інтелектуальної недостатності у дошкільників з ДЦП, а саме: затримка формування одних пізнавальних психічних процесів та відносна збереженість інших.

Отримані результати констатувального етапу дослідження засвідчили необхідність проведення корекції пізнавальної діяльності дошкільників з ДЦП. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування та розроблення комплексної методики корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії.

У третьому розділі *«Технологія корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії»* представлено теоретичне обґрунтування методики формувального етапу експерименту, організаційні форми, принципи, зміст, педагогічні умови та етапи впровадження експериментальної технології корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку із церебральним паралічем методом Монтессорі-терапії в умовах підготовленого терапевтичного середовища та доведено її ефективність.

В основу комплексної технології корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії покладено теоретико-методологічну базу, яку сформовано з урахуванням Монтессорі-терапевтичної та нейропсихологічної складових, що полягають у використанні структурно-функціональної моделі інтегративної роботи мозку, запропонованої О. Р. Лурія; схеми впровадження в корекційну практику «методу заміщуючого онтогенезу»; в побудові Монтессорі-середовища з урахуванням уявлень про процес формування мозкової організації психічних процесів в онтогенезі; терапевтичного впливу дидактичного Монтессорі-матеріалу, реалізації комплексного підходу до формування корекційних програм з урахуванням й інших методів корекційного впливу.

Складові технології корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії в умовах підготовленого терапевтичного середовища базуються на принципах корекційно-педагогічної роботи з дітьми, які страждають на церебральний параліч; принципах, що визначають специфіку нейропсихологічних підходів до організації корекційно-розвивальної роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку; засобах, що складають теоретико-методологічне підґрунтя Монтессорі-терапевтичної концепції.

Враховуючи виділення в корекції двох комплементарних орієнтацій роботи з дитиною, першу з яких скеровано на формування базових основ пізнавальних процесів, другу – безпосередньо на розвиток та корекцію пізнавальних процесів, визначено цілі та завдання корекції на кожному рівні трирівневої моделі; детально описано змістове наповнення кожного з етапів методу заміщуючого онтогенезу в контексті організації корекційно-реабілітаційної роботи засобами Монтесорі-терапії в умовах терапевтичного середовища, запропоновано до використання інші методи (або їх елементи) психолого-педагогічного супроводу.

Мета формувального етапу експерименту – обґрунтувати та експериментально підтвердити ефективність технології корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку із церебральним паралічем засобами Монтесорі-терапії в умовах підготовленого терапевтичного середовища.

Формувальний експеримент вирішував такі завдання:

- створити спеціальне предметне терапевтичне середовище з урахуванням специфіки рухових порушень для дітей дошкільного віку з церебральним паралічем;
- розробити, обґрунтувати та перевірити ефективність запропонованої технології корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем засобами Монтесорі-терапії в умовах терапевтичного середовища.

До формувального етапу експерименту було залучено 81 дитину дошкільного віку з церебральним паралічем: до експериментальної групи (ЕГ) увійшла 41 дитина, до контрольної групи (КГ) – 40 дітей. Слід зазначити, що усі діти мали первинно збережений інтелект, без тотальних порушень зорових та слухових аналізаторів. Типи порушень: спастична диплегія, геміпаретична форма.

Індивідуальні терапевтичні сеанси тривалістю від 30 до 60 хвилин проводилися в спеціальному підготовленому Монтесорі-середовищі, яке представлено переважно зоною формування навичок практичного життя та предметами сенсорного матеріалу. Вправи з інших областей розвитку Монтесорі-середовища представлені вибірково на розсуд терапевта. Вправлянням передувала презентація/демонстрація, тобто показ терапевтом дитині алгоритму виконання того чи іншого завдання включно з контролем помилок. Під час занять терапевт надавав пацієнту свободу вибору матеріалу, що регулюється форматом: «один матеріал обираєш ти, другий – я», що стимулювало дитину до активізації самостійної діяльності. У випадку помилки дитини терапевт залучав її увагу з метою самостійного виправлення. Вербальні контакти з дитиною терапевтом зводились до мінімуму, допомога дорослого надавалась обмежено і за умов необхідності. Вправляння з предметами дидактичного матеріалу давало дитині можливість поступово оволодівати п'ятьма етапами діяльності, що їх було визначено М. Монтесорі: вибір матеріалу, підготовка до роботи, виконання основного алгоритму, контроль помилок, прибирання (завершення роботи). Серед засобів Монтесорі-терапії, що використовувались для досягнення максимальної концентрації уваги дитини, Монтесорі-терапевт, передусім, дотримувався збереження структури діяльності дитини, тобто «робочого циклу». Частота занять - 2-3 рази на тиждень.

Діагностування з метою виявлення рівнів сформованості пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку із церебральним паралічем дало можливість оцінити та прослідити динаміку формування та розвитку пізнавальної діяльності, яка виявила у дітей ЕГ відчутні позитивні зміни, що вплинули на загальну характеристику її сформованості. Ефективність розробленої технології визначалася шляхом відстеження динаміки змін рівнів сформованості пізнавальної діяльності у дітей з церебральним паралічем засобами Монтесорі-терапії.

Динаміку сформованості пізнавальної діяльності за результатами експерименту представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Порівняльні дані рівнів сформованості пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку з церебральним паралічем на констатувальному та формувальному етапах експерименту (%)

Етапи експерименту	Групи	Рівні			
		Високий	Достатній	Середній	Початковий
Констатувальний	Діти з ЦП (81 особа)	—	16,79	34,32	48,89
	Діти ЗГ (78 осіб)	45,38	41,29	13,33	—
Формувальний	ЕГ (41 особа)	9,75	39,01	13,67	37,57
	КГ (40 осіб)	-	23,0	31,0	46,0

Таким чином, результати експерименту довели, що, хоча лише 9,75% дітей (4 особи) дошкільного віку із церебральним паралічем досягли високого рівня сформованості пізнавальної діяльності, але в ЕГ визначилися діти з достатнім рівнем сформованості пізнавальної діяльності за рахунок зменшення кількості дітей з середнім та початковим рівнями сформованості пізнавальної діяльності.

У результаті математичної обробки експериментальних даних за t-критерієм Стьюдента з'ясувалося, що після проведення експерименту в ЕГ відбулись суттєві зміни в прояві досліджуваних рівнів сформованості пізнавальної діяльності, при цьому розбіжності між ЕГ та КГ стали не випадковими і статистично значущими. Отже, зміни показників за кількістю дітей відповідно до рівнів сформованості пізнавальної діяльності при порівнянні результатів формувального та констатувального етапів дослідження свідчать про ефективність запропонованої нами експериментальної технології корекції пізнавальної діяльності дошкільників з ДЦП засобами Монтесорі-терапії.

Таким чином, застосування технології корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку із церебральним паралічем засобами Монтесорі-терапії носить комплексний медико-психолого-педагогічний характер, дозволяє розвивати та удосконалювати індивідуальні навчальні стратегії і є ефективним інструментарієм для стимуляції пізнавальної активності дошкільників з ДЦП в процесі предметно-практичної діяльності.

ВИСНОВКИ

За результатами теоретико-експериментального дослідження зроблено такі висновки:

1. Систематизовано та узагальнено сучасні науково-методичні дослідження та результати світової й вітчизняної практики застосування методу Монтесорі-педагогіки в процесі корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку. Встановлено, що методологічна база педагогічної концепції М. Монтесорі включає в себе визнання суб'єктних позицій у навчальній діяльності та педагогічній взаємодії особистості дитини, дорослого та підготовленого Монтесорі-середовища, в якому матеріальні об'єкти, що складають його основу, набувають ознак суб'єктності під час вільної роботи дитини. Упорядковано сучасний понятійно-термінологічний апарат педагогічної системи М. Монтесорі, що визначає декілька підходів: від використання дослівних перекладів термінів в першоджерелах (що, певною мірою, допускає їх інтерпретацію перекладачами) до уніфікації тогочасної термінології в парадигмі сучасних дефініцій педагогіки та психології.

2. Досліджено механізм формування теоретико-методологічного підґрунтя терапевтичної концепції методу наукової педагогіки М. Монтесорі як засобу розвитку пізнавальної діяльності дітей з церебральним паралічем. Встановлено, що засоби Монтесорі-педагогіки в результаті ефективного використання в якості інтеграційного, діагностичного, соціального та терапевтичного інструментарію у процесі корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку в літературі та на практиці отримали подальший розвиток та виокремились в такі групи: засоби Монтесорі – педагогіки, що їх збережено в терапевтичному форматі; засоби Монтесорі-педагогіки, що зазнали трансформації; засоби Монтесорі-терапії.

3. Визначено компоненти пізнавальної діяльності та критерії їх сформованості: 1) пізнавальні психічні процеси з компонентами, що входять до їх складу: сприймання (тактильне, або кінестетичне); зорове (предметне); зорово-просторове; кольору; величини; форми; зорово-просторове орієнтування); пам'ять (зорова, зорово-просторова, м'язова); мислення (наочно-дійове, наочно-образне); увага; мовлення; 2) базові передумови формування пізнавальних психічних процесів: мотиваційний, регуляційний та операційний компоненти з урахуванням певної послідовності їх формування та необхідності забезпечення комплексного впливу на різні сфери психічного функціонування. За кожним критерієм виокремлено низку показників, які дозволяють визначити рівні сформованості компонентів пізнавальної діяльності: високий, достатній, середній та початковий.

4. Доведено, що діти дошкільного віку з церебральним паралічем за усіма показниками сформованості пізнавальної діяльності знаходяться на значно нижчому рівні у порівнянні з їх однолітками без особливостей психофізичного розвитку. Показники сформованості пізнавальної діяльності у дітей з ДЦП перебувають на *початковому* (48,89% від загальної кількості досліджуваних), *середньому* (34,32%) та *достатньому* (16,79%) рівнях розвитку. На *високому* рівні сформованості пізнавальної діяльності показників не зареєстровано. У дошкільників без

особливостей психофізичного розвитку показники сформованості пізнавальної діяльності позиціонуються на *високому* (45,38% від загальної кількості досліджуваних), *достатньому* (41,29%) та *середньому* (13,33%) рівнях. Показники сформованості пізнавальної діяльності на початковому рівні не фіксуються.

Для дітей дошкільного віку з ДЦП характерні порушення пізнавальних процесів: зорового (предметного) сприймання, уявлень про величину об'ємних предметів, про об'єм та співвідношення площинного зображення з тим же об'ємним предметом; низький рівень розвитку навичок орієнтування у просторі; сформованості сприймання та відтворення складної форми; труднощі зосередження на стимульному об'єкті або на виконанні певного виду діяльності; легке переключення з одного виду діяльності на інший; нездатність виключити зайвий предмет; слабкість узагальнень; недостатня стійкість уваги; недостатній словниковий запас; різноманітні специфічні мовленнєві порушення. Характер діяльності дитини в процесі обстеження проявляється в цілому як хаотичний, нестійкий та імпульсивний з низькою мотивацією до самої діяльності. Очевидно, що діти дошкільного віку з церебральним паралічем мають особливості формування базових психічних процесів різного ступеню прояву.

5. Розроблено технологію корекції пізнавальної діяльності дошкільників з ДЦП засобами Монтесорі-терапії, яку сформовано з урахуванням теоретико-методологічних основ застосування Монтесорі-терапії та позицій нейропсихологічного підходу, що полягають у використанні схеми впровадження «методу заміщуючого онтогенезу»; в побудові Монтесорі-середовища з урахуванням уявлень про процес формування мозкової організації психічних процесів в онтогенезі; терапевтичному впливі дидактичного Монтесорі-матеріалу, реалізації комплексного підходу до формування корекційних програм з урахуванням й інших методів корекційного впливу. Екстраполяція даного концептуального підходу в корекційну площину, що включає в себе інтеграцію нейропсихологічної та Монтесорі-терапевтичної складових, забезпечує інтенсифікацію корекційного впливу.

6. Доведено ефективність запропонованої експериментальної технології корекції пізнавальної діяльності дошкільників з ДЦП засобами Монтесорі-терапії, що підтверджує зростання показників рівнів сформованості пізнавальної діяльності у дітей ЕГ порівняно з КГ. Високого рівня досягли 9,75% дітей ЕГ, у дітей КГ показників високого рівня зафіксовано не було. Разом з тим зменшилась кількість дітей, які мали початковий рівень сформованості пізнавальної діяльності із 48,89% до 37,57% (ЕГ) та з 48,89% до 46,0% (КГ). Значну позитивну тенденцію зафіксовано на достатньому рівні у дітей ЕГ: від 16,79% до 39,01%. У дітей КГ зміни відбулись на середньому від 34,32% до 31,0%; до збільшення на достатньому від 16,79% до 23%. Дані позитивних змін в експериментальній групі порівнянні з контрольною підтверджено даними математичної статистики за t-критерієм Стюдента. Якісні ознаки підвищення рівня сформованості пізнавальної діяльності проявились наступними характеристиками: зростання рівня сприймання (зорового, тактильного, форми та величини), відтворення складної форми; пам'яті (зорово-просторової, м'язової) та уваги (концентрація).

Результати апробації підтвердили ефективність Монтессорі-терапії в якості технології медико-психолого-педагогічного корекційного супроводу, що його скеровано не тільки на подолання окремих симптомів поліморфного порушення, а й на компенсацію порушення в цілому, що дало можливість адекватно та ефективно вирішувати основні актуальні терапевтичні завдання у процесі розвитку пізнавальної діяльності дошкільників з ДЦП через здійснення багаторівневого процесу впливу на особистість у взаємодії зі спеціальним підготовленим терапевтичним середовищем.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях

1. Родненко М. Є. Метод Монтессорі-терапії в корекційній роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. № 24. С. 198–203.
 2. Родненко М. Є. Монтессорі-терапевтичне середовище як засіб корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. пр. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. № 26. С. 188–197.
 3. Родненко М. Є. Науково-теоретичне обґрунтування методики нейропсихологічної корекції порушень пізнавальної діяльності дошкільників з дитячим церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. Серія. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. № 28. С. 193–203.
 4. Родненко М. Є. Корекція базових психічних функцій пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку із церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського нац-го ун-ту імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип.7. у 2 т. Т.2. С. 293–309.
 5. Родненко М. Є. Монтессорі-освіта: актуальність, тенденції та перспективи розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : зб. наук. пр. СумДПУ імені А.С.Макаренка*. Суми, 2016. № 10 (64). С. 279–290.
- Матеріали конференцій*
6. Родненко М. Є. Педагогічна практика Монтессорі як основа організації роботи з дітьми, які мають порушення розвитку. *Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії: зб. тез доп.* Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 294–296.

АНОТАЦІЇ

Родненко М.Є. Корекція пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2018.

Дисертаційне дослідження присвячене актуальній психолого-педагогічній проблемі обґрунтування доцільності використання технології Монтессорі-терапії в практиці корекції пізнавальної діяльності дошкільників з церебральним паралічем в умовах терапевтичного середовища. Досліджено механізм формування теоретико-методологічного підґрунтя терапевтичної концепції методу наукової педагогіки М. Монтессорі як засобу розвитку пізнавальної діяльності дітей з церебральним паралічем. Визначено компоненти пізнавальної діяльності та критерії їх сформованості. Обґрунтовано технологію коригування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії в умовах терапевтичного середовища, яку сформовано з урахуванням теоретико-методологічних основ застосування Монтессорі-терапії та позицій нейропсихологічного підходу, що полягають у використанні схеми впровадження «методу заміщуючого онтогенезу». Статистично підтверджено ефективність запропонованої технології.

Ключові слова: технологія, Монтессорі-терапія, терапевтичне Монтессорі-середовище, терапевтичний сеанс, Монтессорі-терапевт, церебральний параліч, дошкільники.

Роденюк М.Е. Коррекция познавательной деятельности детей дошкольного возраста с церебральным параличом средствами Монтессори-терапии. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. - Киев, 2018.

Диссертационное исследование посвящено актуальной психолого-педагогической проблеме обоснования целесообразности использования технологии Монтессори-терапии в практике коррекции познавательной деятельности дошкольников с церебральным параличом в условиях терапевтической среды.

Исследован механизм формирования теоретико-методологической базы терапевтической концепции метода научной педагогики М. Монтессори как средства развития познавательной деятельности детей с церебральным параличом. Определены средства формирования Монтессори-терапевтической концепции: средства Монтессори-педагогики, которые сохранены в терапевтическом формате; средства Монтессори-педагогики, которые подверглись трансформации; средства Монтессори-терапии.

Определены компоненты познавательной деятельности и критерии их сформированности: 1) познавательные психические процессы в составе: восприятие (тактильное, или кинестетическое); зрительное (предметное), зрительно-пространственное; цвет, величина, форма; зрительно-пространственное ориентирование; память (зрительная, зрительно-пространственная, мышечная) мышление (наглядно-действенное, наглядно-образное) внимание; речь; 2) базовые

основы, предпосылки формирования познавательных психических процессов: мотивационный, регуляционный и операционный компоненты с учетом определенной последовательности их формирования и необходимости обеспечения комплексного воздействия на различные сферы психического функционирования. По каждому критерию выделен ряд показателей, которые позволяют определить уровни сформированности компонентов познавательной деятельности: высокий, достаточный, средний и начальный.

Определены основные направления коррекционного воздействия, которые обязательно предполагают две комплементарные ориентации работы с ребенком: первая нацелена на формирование базовых основ, предпосылок познавательных психических процессов, вторая - на развитие и коррекцию познавательных психических процессов и компонентов, входящих в их состав. Для обеспечения эффективности коррекционного воздействия предусмотрено обязательное включение воздействия на эмоционально-личностные аспекты психической деятельности ребенка.

Разработанная технология коррекции познавательной деятельности детей дошкольного возраста с церебральным параличом средствами Монтессори-терапии в условиях подготовленной терапевтической среды базируется на принципах коррекционно-педагогической работы с детьми, страдающими на церебральный паралич; принципах, определяющих специфику нейропсихологических подходов к организации коррекционно-развивающей работы с детьми с нарушениями психофизического развития; средствах, составляющих теоретико-методологическое основание Монтессори-терапевтической концепции.

В основу комплексной технологии коррекции познавательной деятельности детей дошкольного возраста с церебральным параличом средствами Монтессори-терапии положено теоретико-методологическую базу, сформированную с учетом Монтессори-терапевтической и нейропсихологической составляющих, которые заключаются в использовании структурно-функциональной модели интегративной работы мозга, предложенной А. Р. Лурия; схемы внедрения в коррекционную практику «метода замещающего онтогенеза»; в построении Монтессори-среды с учетом представлений о процессе формирования мозговой организации психических процессов в онтогенезе; терапевтического воздействия дидактического Монтессори-материала, реализации комплексного подхода к формированию коррекционных программ с учетом и других методов коррекционного воздействия.

Качественный и количественный анализ результатов исследования подтвердил эффективность и целесообразность использования в практике специальных учреждений технологии Монтессори-терапии в работе с детьми с нарушениями развития.

Ключевые слова: технология, Монтессори-терапия, терапевтическая Монтессори-среда, терапевтический сеанс, Монтессори-терапевт, церебральный паралич, дошкольники.

Rodnenok M. Correction of cognitive activity of preschool children with cerebral paralysis using Montessori therapy. – The manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of Pedagogical sciences in specialty 13.00.03 – correctional pedagogy. – National Pedagogical M. Drahomanov University. - Kyiv, 2018.

Research dedicated to the actual psychological and pedagogical problem – the substantiation of feasibility by using Montessori therapy technology in the correction practice of cognitive activity of preschool children with cerebral palsy in therapeutic environment. Explored the mechanism of formation theoretical and methodological basis of the therapeutic concept of the scientific method M. Montessori, as a means of progress of cognitive children activity with cerebral palsy. The components of cognitive activity and criteria of their formation are determined.

The correction technology of cognitive children activity of preschool age with cerebral paralysis by means of Montessori-therapy in conditions of therapeutic environment is proved. The technology is formed with the theoretical and methodological foundations by using Montessori-therapy and the neuropsychological approach which included the implementation scheme of the "replacement ontogenesis method". The effectiveness of proposed technology is statistically confirmed.

Key words: technology, Montessori therapy, therapeutic Montessori environment, therapeutic session, Montessori therapist, cerebral palsy, preschoolers.

